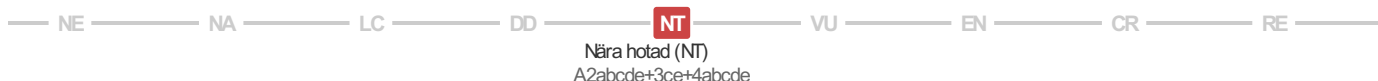

Numenius arquata

Storspov

Fåglar

Klass: Aves (fåglar), **Ordning:** Charadriiformes (vadarfåglar), **Familj:** Scolopacidae (snäppor), **Släkte:** *Numenius*, **Art:** *Numenius arquata* - storspov (Linnaeus, 1758) **Synonymer:** *Scolopax Arquata* Linnaeus, 1758

Kännetecken

Storspoven är Europas största vadare, i storlek närmast jämförbar med en fiskmås. Den är lätt att känna igen på sina långa ben och inte minst på sin påtagligt långa (9–15 cm) och jämnt nedåtböjda näbb. Dräkten saknar iögonfallande karaktärer och är jämnt streckad och fläckad i mörkt ovanpå en gråbrun grundfärg. I flykten syns en vit ryggkil. Storspovens sång är vittljudande och består bl.a. av en lång ramsa "bubblande" drillar.

Utbredning och status

Nominatformen av storspov *Numenius a. arquata* häckar i Europa mellan 45°N och 67°N (finns ännu längre norrut längs norska kusten), från Brittiska öarna i väster till Uralbergen i öster. Öster om Uralbergen häckar underarten *Numenius a. orientalis*. Under 1900-talet har storspoven utvidgat sitt utbredningsområde både mot norr och söder. Storspovens viktigaste häckningsområden i Europa utgörs av Brittiska öarna, Finland och Sverige. Tillsammans hyser dessa tre länder en majoritet av Västeuropas häckande storspovar. Storleken av beståndet i europeisk Ryssland har angetts till 48000–120000 par, vilket visar på stor osäkerhet. Arten minskade i de flesta europeiska länder under perioden 1990–2000. I Sverige, där storspoven förekommer i samtliga landskap men saknas i fjälltrakterna, rapporterades fram till 1980-talet kraftiga minskningar från Götalands och Svealands jordbruksmarker. Vid mitten av 1980-talet uppskattades den svenska populationen till 22000–25000 par, vid en riksomfattande inventering 1999 till 10500–13000 och år 2008 till 9000 par. Även om den förstnämnda uppskattningen möjligen innebar en viss överskattning så är det ställt utom allt tvivel att arten genomgått en mycket kraftig populationsminskning de senaste 30 åren. Som exempel på detta kan nämnas att det vid detaljerade inventeringar av två slättområden i Uppland och Västmanland konstaterades 50-60 procent minskning under perioden 1994-2008, att beståndet på Öland minskade med minst 30 procent åren 1999-2008 och att det även i Norrland, som hyser minst 2/3 av den svenska populationen, konstaterats ett minskat i antal par under 2000-talet.

Storspoven häckar både på jordbruksmark (cirka 60–70% av populationen) och myrar (cirka 1/3 av det svenska beståndet). Dessa beräkningar bygger dock på äldre uppskattningar (1974–87) och det finns anledning att tro att andelen storspovar som häckar på jordbruksmark har ökat. De omfattande minskningarna på myrar och mossar i södra Sverige som konstaterats under 1990-talet tyder på att storspovens (och andra myrhäckande fåglars) status skulle behöva undersökas mer i detalj. Arten föredrar liksom ett flertal andra vadare stora och blöta myrar. På jordbruksmark häckar arten gärna i anslutning till vatten (något eller några hundratal meter från stora diken, åar, sjöar) och föredrar öppna områden med gräsmark. I södra och mellersta Sverige placeras boet oftast minst 150 m från skogskanter på ängsmark, vallar och trädor (prefererade boplatser), men relativt många bon läggs också på plöjen, där flertalet förstörs under vårbruket. I norra Sverige föredras ängsmark och vall men det är även relativt vanligt med bon på stubbåkrar. Om stubbåkern redan är insädd med vall (gräsfröna såddes samtidigt som kornet) har boet goda utsikter att klara sig, men denna form av växelbruk överges allt mer till förmån för vårplöjning och vårsädd. Norrländska storspovar tycks inte undvika skogsbryn, bebyggelse eller vägar som sina artfränder söderut och kan lägga sitt bo endast några tiotals meter från kantzoner. En liten andel av den svenska populationen häckar även i skärgårdsmiljö och flest skärgårdshäckande storspovar lär finnas i Norrbotten med cirka 100 par. Födan är övervägande animalisk, med maskar och insekter som det dominerande inslaget. I en undersökning av maginnehåll från Ungern under april–november dominerade gräshoppor, syrsor, jordlöpare, men andra skalbaggar var också vanliga. I södra och mellersta Sverige är mask troligen också en viktig föda, speciellt tidigt på våren när de är lättåtkomliga, men senare på säsongen är andra marklevande evertebrater viktigare. I norra Sverige är masken vanligtvis ej åtkomlig i början av häckningssäsongen p.g.a. tjälen, men förefaller utnyttjas i stor utsträckning senare under maj och juni. Storspoven anländer till södra Sverige i början av april och till norra Sverige i slutet av månaden. I mellersta och norra delarna av landet startar häckningen de första dagarna i maj då storspoven lägger sina fyra ägg som ruvas under 29 dagar. De flesta kullarna kläcks i början av juni och ungarna blir flygga efter ytterligare fem veckor i första halvan av juli. Många bon förstörs dock under vårbruket (21 % av alla bon i en undersökning i Mellansverige) eller plundras (44 % av alla bon i samma undersökning). I Västerbottens kustland är andelen bon som förstörs av vårbruket lägre medan predationstrycket är högre. Storspovar i Mellansverige som får sina bon förstörda tidigt (inom 10 dagar) lägger oftast (90 % av paren) en ny kull som då kläcks sent i juni. I Norrland är möjligheterna att producera en ny kull mindre, bl.a. på grund av den korta häckningssäsongen. Antalet flygga ungar per par och år är så lågt som 0,25 på jordbruksmark i Svealand. Troligen är häckningsframgången bättre på myrar där ungfågelproduktionen hos några studerade par var 1,4 flygg unge per år. I de mellersta delarna av Sverige ses de första sydflyttande storspovarna redan i mitten av juni och då rör det sig troligen om storspovar som misslyckats med häckningen och ej lagt en ny kull. De flesta honorna (i norra Europa) lämnar ungarna inom 7–14 dagar efter kläckningen och hanarna tar då ensam hand om ungarna. De flesta hanar och ungar lämnar häckningsområdena i juli månad och flyttar mot övervintringsområdena på Brittiska öarna och i Frankrike. I mitten och slutet av 1990-talet uppgick den övervintrande populationen i Europa till minst 420000 individer. Största delen övervintrade på de Brittiska öarna och Irland (sammanlagt cirka 180000–200000), i Nederländerna (140000–150000) samt i Tyskland (40000–150000 individer).

Hot

Utdikning och uppodling av ängsmarker har varit negativ, eftersom ängsmark är den biotop där storspoven finns i högst täthet (åtminstone gäller detta södra och mellersta Sverige). På cirka 100 år har arealen naturlig gräsmark minskat från cirka 2 milj. hektar till cirka 200 000 hektar! Ett intensifierat bruk av åkermarken (övergång till sädesodling och effektiv dränering) är ett hot i slättbygderna eftersom minskande areal vall och kultiverad betesmark gör att viktiga födosöks- och häckningsbiotoper försvinner. I områden med intensiv sädesodling läggs många bon på åkrar och de flesta av dessa bon förstörs under vårbruket. Motsatsen, dvs. upphörande odling och igenväxning är också negativt för arten och speciellt i Norrlands inland är detta ett hot mot storspoven. I Mellansverige och Norrland är dock den viktigaste orsaken till misslyckade häckningar att boet plundras. Vanligtvis försvinner alla ägg i boet spårlöst vid ett och samma tillfälle. Det är inte klarlagt vilka arter som är de främsta boplundrarna och detta varierar troligen mellan olika områden. Storspovens starka ortstrohet och långa livslängd kan även medföra att arten finns kvar på platser som sedan länge har blivit olämpliga, dvs. paret försöker häcka år efter år men lyckas nästan aldrig producera några ungar. Igenväxning av myrar, p.g.a. dikning eller ökat kvävenedfall, påverkar också spovpopulationen negativt. Jakt på övervintrings- och flyttningsslokaler har tidigare varit en viktig mortalitetsfaktor. Bara i Danmark sköts mer än 40000 spovar (främst storspov) årligen under 1950- och 60-talet. Dessa siffror gick ner till knappt 10000 per år i början på 1990-talet (på grund av bristen på spovar!) fram till jaktstoppet 1994. I t.ex. Frankrike pågår dock fortfarande jakt på storspov.

Åtgärder

Hoten mot storspoven är av olika natur, men mycket tyder på att produktionen av ungar är för låg för att behålla stabila populationer. Restaurering och återupptagen hävd av igenväxande ängsmarker är en viktig åtgärd för att gynna arten. På grund av artens starka ortstrohet tycks det dock vara relativt svårt att få arten att återvända till områden där den försvunnit, även efter restaurering och återupptagen hävd (arten har inte återkommit i ett flertal sådana områden, t.ex. Hjälstaviken, Asköviken och Tåkern i södra Sverige). Det är därför viktigt att restaureringar genomförs innan arten försvunnit från lämpliga restaureringsobjekt, vilket gör att det brådskar i många delar av södra Sverige där storspoven är på stark tillbakagång. En annan lämplig åtgärd är att öka andelen vall och kultiverad betesmark i slättbygder där sädesodlingen dominerar. Ett problem är dock den tidiga ensilageslåttern (sker i slutet av maj och början av juni i södra hälften av landet, i norr några veckor senare). Slätter på fält där det finns intensivt varnande storspovar bör därför förskjutas för att ge ungvullen en chans att lämna vallen. Ett annat tillvägagångssätt, som åtminstone fungerar i Norrland med dess generellt sett mindre fältstorlekar, är att jordbrukaren före slåttern går åtminstone en runda fram och tillbaka i fältets mitt. Därefter bör han vänta inne i traktorn 5–10 minuter varvid ungarna hinner vandra ut ur parcellen. Även trädor har positiv effekt, bl.a. på häckningsframgången. Fälten bör dock inte ligga obrukade så länge att de förbuskas. Stora öppna jordbrukslätter i närheten av stora öppna diken, åar och sjöar är särskilt lämpliga för dessa förändringar av markanvändningen, eftersom detta är en landskapstyp som attraherar arten. Vidare bör de stora och blöta myrarna skyddas mot exploatering av olika slag eftersom häckningsframgången tycks vara bättre där än på jordbruksmark. Igenväxning av myrmarker (p.g.a. ökat kvävenedfall) har också angetts som ett problem för vadare som föredra öppna miljöer. Det är därför av stor vikt att undersöka artens utbredning, numerär och häckningsframgång på myrar och mossar i olika delar av landet. Till sist är det mycket viktigt att ett levande småskaligt jordbruk finns kvar i de områden i norra Sverige där arten fortfarande är relativt talrik så att jordbruksmarken inte växer igen.

Övrigt

Utländska namn – NO: Storspove, DK: Stor regnspove, FI: Isokuovi, GB: Curlew. Storspoven är förtecknad i Bernkonventionen bilaga III (skyddade djurarter), Bonnkonventionen bilaga II (flyttande arter), AEWAs (African-Euroasian Waterbird Agreement) och är fredad enligt jaktförordningen (1987:905).

Naturvård

Konventioner: Bernkonventionens bilaga III, Bonnkonventionens bilaga II, AEWA, Typisk art i 7140 Öppna mossar och kärr (Alpin region (ALP) och Boreal region (BOR)), Typisk art i 1630 Strandängar vid Östersjön (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON)), Typisk art i 1310 Glasörtstränder (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON)), Typisk art i 6410 Fuktängar (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON)), Typisk art i 7110 Högmossar (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON)), Typisk art i 7120 Skadade högmossar (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON))

Fridlysnig: Fridlyst enl. 4 § Artskyddsförordningen. Räknas även som vilt, vilket betyder att den är fredad men kan vara jaktbar enligt jaktförordningen eller jaktlagen.

Rödlistning i andra länder

Global rödlistning: NT (2015)

Litteratur

- Arvidsson, B., Boström, U., Dahlén, B., De Jong, A., Kolmodin, U. & Nilsson, S.G. 1992. The importance of mires as breeding habitat for wetland birds in Sweden. *Ornis Svecica* 2: 67-76.
- Berg, Å. 1992. Factors affecting nest-site choice and reproductive success of Curlews (*Numenius arquata*) on farmland. *Ibis* 134: 44-51.
- Berg, Å. 1992. Habitat selection by breeding Curlews (*Numenius arquata*) on mosaic farmland. *Ibis* 134: 355-360.
- Berg, Å. 1993. Food resources and foraging success of Curlews (*Numenius arquata*) in different farmland habitats. *Ornis Fennica* 70: 22-31.
- Berg, Å. 1994. Maintenance of populations and causes of population changes of Curlews (*Numenius arquata*) breeding on farmland. *Biological Conservation* 67: 233-238.
- Berg, Å. & Sjöberg, K. 1993. *The Swedish Curlew population*. Proceedings from the VII Nordic Ornithological Congress, s. 53-60.
- Berg, Å. 2010. Storsoven i två slättområden i Uppsala och Västerås under perioden 1985-2010. *Fåglar i Uppland* 37 (1): 5-9.
- BirdLife International 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Cramp, S. m.fl. (red.). 1983. *Handbook of the birds of Europe, the Middle East and north Africa. The birds of the western palearctic*. Vol.3. Oxford.
- Delany, S., Reyes, C., Hubert, E., Pihl, S., Rees, E., Haanstra, L. & van Strien, A. 1999. Results from the International Waterbird Census in the Western Palearctic and Southwest Asia 1995 and 1996. Wetlands International publication 54.
- Hagemeyer, E. J. M. & Blair, M. J. 1997. (red.). *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. T & A D Poyser, London.
- Hötker, H., Lebedeva, E. Tomkovich, P.S., Gromadzka, J., Davidson, N.C., Evans, J. Stroud, D.A. & West, R.B. (red.) 1998. *Migration and international conservation of waders. Research and conservation on north Asian, African and European flyways*. International Wader Studies 10.
- de Jong, A. 2000. The Curlew in NW Russia. I: *Biodiversity, forest management and human influence on boreal forests in northwest Russia*. PhD-course and field excursion by SLU, Umeå. Stencil.
- de Jong, A. & Berg, Å. 2001. Storsoven i Sverige. Resultat av riksinventeringen 1999. *Vår Fågelvärld* 60 (2): 6-16.
- Lebedeva, E. 1998. Waders in agricultural habitats of European Russia. *International Wader Studies* 10: 315-324.
- Meltofte, H. 1986. Hunting as a possible factor in the decline of Fenno-Scandian populations of Curlews *Numenius arquata*. *Vår Fågelvärld*. Supplement 11: 135-140.
- Meltofte, H. 1992. Storsoven bør fredes nu! *Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift* 86: 98-99.
- Nilsson, S.G. & Kolmodin, U. 1982. Häckfåglarna på Dalarnas myrar - täthet och artrikedom i förhållande till myrstorlek och våthet. *Vår Fågelvärld* 41: 1-12.
- Pettersson, Å. 1988. Storsoven *Numenius arquata* L.. I: Andersson, S. (red.). *Fåglar i jordbrukslandskapet*. *Vår Fågelvärld*, Suppl. No. 12: 195-200.
- SOF. 2002. *Sveriges fåglar*. 3:e uppl. Stockholm.
- Tucker, G. M. & Heath, M. F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation series no. 3).
- Väisänen, R., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998. *Muuttuva Pesimälinnusto*. Kustannusosakeyhtiö, Helsingissä.
- Ylimaunu, O., Ylimaunu, J., Hemminck, O. & Liehu, H. 1987. Breeding ecology and size of the breeding Curlew (*Numenius arquata*) population in Finland. *Lintumies* 22: 98-103.

Författare

Åke Berg 1987. Rev. Åke Berg & Adjan de Jong 2005, Åke Berg 2010.